
Њакон Ивица Чауровић
(Православни богословски факултет Универзитета у Београду)

АНГЛОСАКСОНСКЕ СТУДИЈЕ У ОКВИРУ ВИЗАНТОЛОГИЈЕ

Анстракт: У раду ће бити изложене главне смернице које би требало да воде бољем схватању појма *англосаксонске студије* у контексту византологије. Англосаксонске студије су мултидисциплинарне и баве се истраживањима археолошких, нумизматичких, наративних и дипломатичких историјских извора са Британског острва, уз истраживања која су везана за континентални део Европе у средњем веку, те би у раду био направљен приказ утицаја из Источног Римског Царства, како би било омогућено да се у оквиру византологије нађе место и за утицаје на англосаксонску државу и Цркву. Дакле, из самог покушаја дефиниције односа англосаксонских студија и византологије одмах се уочава вишеслојност и комплексност истраживања што наводи на мултидисциплинарни приступ теми и проучавање резултата и закључака из више научних области (филологија, археологија, историја, и на крају, теологија) које би могле да допринесу позиционирању англосаксонских студија у широком византолошком контексту.

Кључне речи: англосаксонска Енглеска, Византија, средњи век, англосаксонске студије, византологија

Увод

У току средњег века у целој Европи се појављује неколико богословско-историјских феномена који ће у каснијем периоду одредити судбину овог континента и менталитет народа који живе на тим просторима, све до данас. Ти феномени ће извршити немерљив утицај на културу и веру тих народа. Од владара који су променили идентитет народа и самог континента у средњем веку сигурно поред многобројних источних владара, треба истаћи двојицу англосаксонских владара (Офа из Мерсије и Ердвулфа из Нортамбрије) који су били у вези са Римом, односно са папом Лавом III, те Франачком државом, односно Карлом Великим. Они су посредно, преко Рима и Ахена, могли да буду у вези и са источним културно-историјским феноменима, који су могли да помогну

да англосаксонски свет буде богатији. У религији и култури сигурно треба нагласити утицај англосаксонских клирика на каролиншку ренесансу, а затим и утицај англосаксонских мисионара на паганске западноевропске народа, који углавном живе на територији новоформиране Франачке државе, те судар мисионара са истока и запада (из Рима и Ахена) на просторима на којима претежно живе Словени.

Многи поменути феномени изучавани су вековима у оквиру већих научних дисциплина, али су у 20. веку усложњавање анализа и умножавање спекулативних метода условили да се издвоје мултидисциплинарне студије у оквиру којих се појединачно изучавају поменути феномени.

У оквиру широко постављених англосаксонских студија проучавају се историјски, културолошки, социјални и књижевни домени народа на Британском острву од 5. века па све до 1066. године, године када је Англосаксонце из Енглеске отерао Вилијем Освајач, да би се неки од њих обрели на византијском простору. Постоје истраживачи који су тражили аналогije у оквиру англосаксонских студија и са источним државама и народима, али и са историјским и теолошко-социолошким феноменима са истока, те ће у овом истраживању бити наведени и њихови пројекти.

Запад и Исток

Као уводно поглавље у наводе евентуалних могућности да англосаксонске студије могу да се ставе у контекст византологије, треба разграничити историјске феномене који се непосредно тичу ових студија, а то су *грчки исток* и *латински запад*. То су термини који се користе за разликовање два дела грчко-римског света и средњовековног хришћанства, посебно источних региона, где је грчки језик био доминантан (Грчка, Анадолија, јужни Балкан, Левант и Египат) и западних области, где је латински језик био преовлађујући (Италија, Галија, Хиспанија, северни Балкан, територије у средњој Европи и Британска острва). Грчки језик је коришћен у процесу јелинизације, док је латински био административни језик Римског царства. На истоку, где су оба језика коегзистирала у оквиру римске администрације неколико векова, употреба латинског је на крају опала јер је улога грчког додатно подстакнута административним променама у структури царства између 3. и 5. века, а ти транзициони покрети у државној администрацији, култури и богословљу довели су до менталитетског расцепа између Источног и Западног римског царства. Ова грчко-латинска подела у Европи настављена је упоредо са расколом између истока и запада у хришћанском свету током средњег века.

Грчки исток и Латински запад су термини који се такође користе за поделу хришћанства на грчке, источноправославне народе у источномедитеранском басену, са средиштем у Византијском царству, и католичке народе западне Европе који говоре латински и везани су били за Рим. Овде се Латински запад односи на регионе који су раније били део Западног римског царства, посебно на Италију, Галију, Хиспанију, северозападну Африку и Британију, али и на оне западноевропске области

које никада нису биле део Царства, али које су касније потпале под културну сферу латинског Запада. У том смислу, термин *латински* је почео да се односи на литургијски и научни језик западне Европе.

Савремени научници се слажу да је до 12. века теолошка дебата између хришћана грчког истока и латинског запада била усредсређена на три хришћанске доктрине и праксе: примат папе; *filioque*, односно догматску контроверзу у вези са исхођењем Светог Духа; и употребу квасног или бесквасног хлеба у Евхаристији.¹ Филип Шерард (1959) тврдио је да су узрок расцепа хришћанства на Грчки исток и Латински запад различите концепције *светости* и *владавине*, што је довело до тога да православна патријаршија у Константинопољу никада не полаже право на световну власт, већ да се – у том смислу – потчини византијском цару, а касније и освајачу – османском султану, док је католичко папство упорно тврдило да има духовну власт и власт над секуларним кнезовима западне Европе,² што може да се уочи у феномену *борбе за иневституру*. Еванс (1960) је критиковао ову Шерардову идеју због тумачења историјских чињеница у светлу унапред створених идеја,³ те је увео у расправу анализу историјских чињеница засновано само на историјским изворима, без накнадних и конструисаних тумачења.

Према мишљењу енглеског богослова и историчара Цркве, Ендрју Лаута (2007), Римско Царство и рана Црква чинили су вишејезичну и мултикултуралну цивилизацију све до 7. века, али после периода транзиције, који је он датирао између два велика догађаја у византијској историји: *Шестог васељенског сабора*, одржаног у Константинопољу (681) и *битке код Манцикерта* (1071), хришћански свет се поделио на Грчки исток и Латински запад, које је дефинисао као *две хришћанске цивилизације* у односу на Хантингтонову тезу о сукобу цивилизација.⁴ Лаут је овај транзициони покрет у историји човечанства и расцеп једног феномена – мултикултуралне Византије, на два дела – грчки исток и латински запад, првенствено приписао успону мухамеданства и арапском разарању стабилности медитеранског света у 7. веку.⁵ Ипак, транзиција је била спор и компликован процес са много фактора, а не само са једним историјским догађајем, који је поставио две половине хришћанства на њихове потпуно дивергентне стазе, како је анализирајући Лауту синтезу истакао професор византијске књижевности Александар Алексакис.⁶ Ово укључује запажања да је византијско дуално схватање Цркве и државе остало нетакнуто после пада Западног римског царства, док су

¹ P. Sherrard, *The Greek East and the Latin West: a study in the Christian tradition*. Oxford University Press, London 1959.

² *idem*, 26-54.

³ E. Evans, *The Greek East and the Latin West. A Study in the Christian Tradition by Philip Sherrard*, *Scottish Journal of Theology*, 13/2(1960), 201-202.

⁴ A. Louth, *Greek East and Latin West: The Church AD 691-1071*. St Vladimir's Seminary Press, New York 2007, 3.

⁵ *Idem*, *Greek East and Latin West*, 4.

⁶ A. Alexakis, *Greek East and Latin West: The Church, AD 681-1071 by Andrew Louth*, *Speculum* 85/2 (2010), 425-427.

првојерарси, а од 8. века и сам папа, на Западу, понекад имали секуларну власт, док је већ у доба каролиншке ренесансе промовисана теолошка мисао у време када је папа већ био уплетен у државничке послове (8-9. век); и да је, са друге стране, појава византијског иконоборства изазвала први већи богословско-политички раздор између истока и запада,⁷ а затим су и догађаји синхронизованих мисионарских напора (истока и запада) да се Словени христјанизују довели до друге тачке спора између Рима и Константинопоља, посебно у Бугарској. Лаут се сложио са преовлађујућом теоријом која догађајима из 1054. године не придаје посебан значај и истиче је као примарни догађај који је условио раскол између истока и запада (1054), већ наводи да је раскол тек постао делотворан током прелиминарних припрема за Лионске саборе од 1245. до 1274. године.⁸

Англо-саксонске студије и византологија

Византијске студије јесу интердисциплинарна грана хуманистичких наука која се бави историјом, теологијом, културом, уметношћу, књижевношћу, демографијом, одевањем, музиком, науком, економијом, кованим новцем и политиком, итд. у Источном Римском царству. Оснивач дисциплине у свету сматра се немачки филолог Јеронимус Волф (1516-1580), који је дао назив *византијско* – Источном Римском царству, које се наставило да постоји и после распада Западног Римског царства (476).⁹ Ове студије могу да буде назване условно и *византинологијом*, а истраживач у оквиру мултидисциплинарне области византологије – *византолог*. Ови термини се обично налазе у енглеским преводима оригиналних извора. Главни жанрови византијске књижевности укључују историографију, агиографију (у облику биографског извештаја о неком светитељу и панегирика); агиографске богослужбене збирке (минеја и синаксариона), епистографија, итд; са друге стране, византијска администрација водила је евиденцију и описивала народе, земље, области и градове у Царству, затим су описиване административне јединице у Цркви (спискови митрополија, епархија, итд). У тзв. техничку литературу спадају текстови

⁷ У периоду иконоборства на истоку дошло је до трансформације богословског мишљења уз промену политичких ставова, јер су константинопољски царевиконоборци смењени оним који су били за поштовање икона у току два иконоборачка периода, пре и после Седмог васељенског сабора, док је на западу римски епископ био на страни поштовања икона све време иконоборачког спора, после Седмог сабора Карло Велики био на иконоборачком становишту. Из овога се уочава да је постојала борба на релацији држава-Црква и на истоку и на западу.

⁸ A. Louth, *Greek East and Latin West*, 76-122.

⁹ Отприлике 100 година после коначног освајања Константинопоља од стране Османлија (1453), Волф је почео да сакупља, уређује и преводи списе византијских филозофа. Други хуманисти из 16. века увели су византологију у Холандију и Италију. *Byzantium: Faith and Power* (1261-1557), Helen C. Evans, ed., New York: Metropolitan Museum of Art; New Haven: Yale University Press, 2004; Baynes, Norman Hepburn. *Byzantine studies and other essays*. London 1955; Kazhdan, Aleksandr Petrovich. *People and power in Byzantium: an introduction to modern Byzantine studies*. Dumbarton Oaks 1982.

о војној стратегији. До данас су сачуване збирке грађанског и канонског права, као и документи и акти владара односно владарске администрације. Уз написано, неопходно је да се узму у обзир и археолошка истраживања у различитим географским областима, како би се направила извесна аналогија са наративним изворима, али и веза са различитим народима са других простора. Англо-саксонске студије добијају запажено место у историографији западне Европе, тек у 20. веку због нових методолошких начела у оквиру мултидисциплинарних наука. Уз то крајем овог века, Интернет је пружио мноштво могућности и олакшао рад научника да се ухвате у коштац са наративним изворима, достигнућима у оквиру новонасталих археолошких ископавања, али и са најновијим анализама на теме из англосаксонске историје на свим светским језицима.

Англосаксонске студије могу да се ставе у контекст византологије због мултидисциплинарности и једних и других студија, јер широк опсег могућих додира источних утицаја са целокупним западом може да изнедри и утицаје са Британским острвом и то на више нивоа. На првом месту, то су културолошки утицаји, а онда и верско-историјски и то у неколико цивилизацијских периода.

Однос источног и западног дела Римског царства може да се подели у неколико етапа, а можда се најбољи односи виде у периоду између 700. и 900. године, односно од 1054. па све до пада Константинопоља у руке Османлија, са посебним освртом на период Латинског царства на Истоку (1204-1261). У тим раздобљима може да се уочи и веза англосаксонских племена и владара са источним светом. Археолози су пронашли много англосаксонских артефаката из различитих раздобља на континенталном делу западне Европе, али и оних германских на територији Британског острва.¹⁰ Тај однос може да се уочи и у односу грчких владара и богослова са англосаксонским игуманима и епископима у Франачкој цркви, који из континенталног дела западне Европе шаљу писма на различите теме својим адресатима у англосаксонској Енглеској.¹¹

Раносредњовековна друштва источне и западне Европе која су настала из касноримског света делила су више од пуких институција, предања и верских искустава. Римски виши клир је био толико јелинизован да је папа који је владао у време рођења Карла Великог говорио грчким као матерњим језиком. На пример, у доба владавине унукâ Карла Великог, пратња светог Методија, рођеног Солуњанина и царског представника

¹⁰ J. N. L. Myres, *Some English Parallels to the Anglo-Saxon Pottery of Holland and Belgium in the Migration Period*, L'Antiquité Classique, 1948, 17-1, 453-472.

¹¹ Ово може да се аргументује уз помоћ збирке папских писама, *Codex Carolinus* (данас налази у Аустријској националној библиотеци као *codex 449*) која је оригинални кодекс, вероватно мајстора преписа бечког рукописа, настала око 791. године по налогу Карла Великог и садржи сва папина писма његовом деди Карлу Мартелу, његовом оцу Пипину Малом, као и самом Карлу. Овај кодекс Карла Великог није сачуван, већ каснија копија с краја 9. века коју је надгледао архиепископ Вилиберт из Келна (870-889). Falluomini, Carla. *Der sogenannte Codex Carolinus von Wolfenbüttel. (Codex Guelferbytanus 64 Weissenburgensis). Mit besonderer Berücksichtigung der gotisch-lateinischen Blätter* (255, 256, 277, 280). Wiesbaden: Harrassowitz 1999, 23-31.

у Македонији, а затим и монаха у Витинији, користи грчку мајускулу у спомен-књизи франачког манастира да би забележила утиске у току свог боравка на овим просторима. Насупрот томе, Франци су служили у војном дому византијског цара и учествовали на баловима у царској палати. Чињенице попут ових отварају шире питање о томе како су два главна ентитета хришћанског света међусобно деловала током шест или седам генерација од 700 до 900. године. Треба имати на уму да се у процесу интеракције између култура ретко јавља једностраност, односно да је једно друштво пасивно подвргнуто активном утицају другог. Када је нешто доступно, цивилизација и култура која је подчињена преузима иницијативу у смислу да присвоји све добро и потребно од друге културе. Дакле, неопходно је разјаснити када, где и како су исток и запад дошли у непосредан додир. Штавише, иако су ова раносредњовековна друштва еволуирала од својих касноантичких корена, ти заједнички извори су свуда уочљиви и лако је погрешити остатак са недавним позајмицама. Чак и током евентуалних седам генерација, обрасци интеракције су се мењали. И Византија је дала, али је и узела нешто.

Однос ових двају студија огледа се у истраживањима која су објављена у другој половини и крајем 20. века, од којих ћемо навести само неке:

Ahrweiler, H. (1966), *Byzance et la mer: la marine de guerre, la politique et les institutions maritimes de Byzance aux VIIe–XVe siècles*, Paris;

Borgolte, M. (1976), *Der Gesandtenaustausch der Karolinger mit den Abbasiden und mit den Patriarchen von Jerusalem* (Münchener Beiträge zur Mediävistik und Renaissance-Forschung 25), Munich;

Brown, T.S. (1988a), 'The background of Byzantine relations with Italy in the 9th century', *Byzantinische Forschungen* 13;

Brown, T.S. (1988b), 'The interplay between Roman and Byzantine traditions and local sentiment in the Exarchate of Ravenna', *Settimane* 34;

Buckton, D. (1988), 'Byzantine enamel and the West', *Byzantinische Forschungen* 13;

Classen, P. (1985), *Karl der Grosse, das Papsttum und Byzanz: Die Begründung des karolingischen Kaisertums*, ed. Fuhrmann, H. and Märtl, K., Sigmaringen;

Detorakés, Th. E. (1987), 'Βυζάντιο καὶ Ἐυρώπη: ἀγιολογικὲς σχέσεις', in *Βυζάντιο καὶ Ἐυρώπη. Ἀ' διθνὴς βυζαντικὴ συνάντηση*, Athens;

Herren, M.W. and Brown, S.A. (eds.) (1988), *Sacred Nectar of the Greeks: The Study of Greek in the West in the Early Middle Ages*, London;

Dölger, F. (1953), *Byzanz und die europäische Staatenwelt*, Ettal;

Grierson, P. (1981), 'The Carolingian empire in the eyes of Byzantium', *Settimane* 27;

Haendler, G. (1958), *Epochen karolingischer Theologie: Eine Untersuchung über die karolingischen Gutachten zum byzantinischen Bilderstreit*, Berlin;

Kaczynski, B.M. (1988), *Greek in the Carolingian Age: The St Gall Manuscripts*, Cambridge, MA;

McCormick, M. (1994a), 'Diplomacy and the Carolingian encounter with Byzantium down to the accession of Charles the Bald', in McGinn, B. and Otten, W. (eds.), *Eriugena: East and West*. Papers of the Eighth International Colloquium of the Society for the Promotion of Eriugenian Studies, Notre Dame.

Последњи Англосаксонци и Комнини

Друга етапа односа се развија после Великог раскола (1054) када се средиште корелације премешта искључиво у Рим. Велики пораз 1066. године у боју код Хејстингса указао је на неке нове аспекте англосаксонских студија, које се сада односе на војно-политички аспект. Овај период, даље, карактеришу супремација римског епископа на целом западу, од Скандинавије до Средоземља, и унионистичка претендовања Рима у односу на исток, уз потпуно нарушавање односа у периоду постојања Латинског царства (1204-1261) на територији Источног римског царства.

Два историјска списа која су писана у средњем веку помињу постојање територије коју је византијски цар дао посади англосаксонских побуњеника који су одступили са Британског острва после упада Вилијама Освајача и кренули на југ преко Средоземног мора и потом стигли у Константинопољ. Први извор је *Chronicon Universale Anonymi Laudunensis* (латинска хроника коју је написао англосаксонски монах у неком тренутку током раног 13. века) који се у неколико аспеката разликује од другог извора – исландске саге *Játvarðar Saga*, која говори о опасном путовању посаде англосаксонских побуњеника који су се борили против Вилијама Освајача у Енглеској коју су тада покорили Нормани. Након што више нису добијали подршку данског монарха, ти одметници су побегли од норманске владавине на југ, преко Медитерана који је водио до Константинопоља.

У збегу из англосаксонске Енглеске преживели Англосаксонци пролазе Бретањом (северозападна Француска), Галицијом и тим делом Иберијског полуострва, а преко Гибралтарског мореуза, иду севером Африке према истоку. Они су заузели острва Мајорку и Менорку, пре него што су се искрцали на Сицилији. Након што су чули вест о опсади Константинопоља, англосаксонска побуњеничка посада је кренула ка византијској престоници са циљем да је одбрани. После успешне одбране Византије, ови Англосаксонци су били награђени од тадашњег византијског цара Алексија I Комнина са правом да живе на посебном месту у Константинопољу или градској околини. Наводно, ово ново земљиште се налазило северно од Константинопоља, што је апроксимативно место данашњег Крима или његова околина. Несумњиво је да се у редове варјашке гарде придружио извештајни број Англосаксонаца, који је био елитни ред најамника под командом византијског цара. Дакле, истраживања у оквиру англосаксонских студија треба да се усмере и на ове догађаје који су се десили после 1054. године.

Период англосаксонских студија у периоду после 1066. године анализиран је и у овим истраживањима:

D. M. Nicol (1974), 'Byzantium and England', *Balkan studies*, vol. 15 No. 2, 179-203;

V. Laurent (1963), 'Byzanceetl' Angleterreaulendemaindelaconquêt enormande. Apropos d'un sceau byzantin trouvé à Winchester', *Numismatic Circular*, LXXI, 5, 93-107;

M. Biddle (1964), 'Excavations at Winchester 1962-1963. Second Interim Report', *The Antiquaries Journal*, XLIV, 176-195;

M. Chibnall (1969), *The Ecclesiastical History of Orderic Vitalis*, II (Books III, IV), Oxford;

A. A. Vasiliev (1937), 'The opening stages of the Anglo-Saxon immigration to Byzantium in the Eleventh Century', *Seminarium Kondakovianum*, IX, 39-70;

J. Shepard (1973), 'The English and Byzantium: A study of their role in the Byzantine army in the later eleventh century', *Traditio* XXIX, 53-92.

Доказ да су англосаксонске студије инспиративне, поред енглеских и научника са енглеског говорног подручја, и за истраживаче са свих меридијана јесу и нека истраживања Јицака Хена, јеврејског историчара у 21. веку: *The Sacramentary of Echternach* (London 1997), *The End of the First Millennium: Religion, Society, and Culture in the Tenth Century* (Tel-Aviv 2000), тротомно издање *The Beginning of Europe: Western Europe in the Early Middle Ages* (Tel-Aviv 2003), *Roman Barbarians: The Royal Court and Culture in the Early Medieval West* (London, New York 2007), а бавио се и богословско-историјским истраживањем на тему *Western Arianism: Politics and Religious Culture in the Early Medieval West* (2016).

Перспектива за даља богословско-историјска истраживања

У англосаксонске студије улази широк спектар научних дисциплина, које све заједно могу да послуже у решавању рецепције битних историјско-богословских појмова и феномена који су занимљиви источним научницима и истраживачима. Врло је битно да се ти појмови и феномени прво добро дефинишу са православног, источног аспекта. Тада би правилна закључивања и избегавања прикривања истина у оквиру хуманистичких наука изнедриле нове комуникацијске везе истока и запада, те створиле погодно тле за развој богословља на нивоу додистра англосаксонских и византијских студија. Кључни појмови требало би да буду *filioque* у хришћанско вероисповедање,

Посебно истраживање у оквиру англо-саксонских студија тицало би се и југоисточних европских простора, са свим својим ужим импликацијама на панонско-балканске просторе (од Словеније, Паноније, Словачке, Чешке, Србије, С. Македоније, па све до Бугарске). Појава англосаксонских мисионара на балканским просторима указује на могуће додире са народима који су живели у тим областима. У интеркултуралном контексту, у неким будућим истраживањима приступило би се анализи списа англосаксонских богослова и богословља, који су писани на франачком двору (нпр. Алкуинови догматски списи и покушај детектовања

утицаја на ауторе који су наследили Алкуина) у оквиру анализе и коначног разјашњења многих богословских недоумица које су биле инициране на западу. Дакле, у оквиру англосаксонских студија требало би посебну пажњу усмерити на анализу рецепције богословског појма *filioque*, који је донео велике невоље и на истоку и на западу у периоду другог хиљадугодишња.

Компаративна анализа богословских стремљења западних и источних отаца у 8. и 9. веку у оквиру савременог дијалога истока и запада, и то само на теме које су довеле до раскола из 1054. године пружаће нове могућности у процесу превазилажења догматских разлика искључиво на основу историјских чињеница. Ова научна интроспекција и културна самосвест анализирана и описана у оквиру научних дисциплина у контексту англосаксонских студија треба да представи потенцијал источне теолошке мисли у контексту интегралних европских интелектуалних кретања.

Закључак

Англосаксонске студије не подразумевају само истраживања која су усмерена на једну географску целину у одређеном временском периоду, већ морају да буду мултидисциплинарне (почев од језика и књижевности, треба да се преко историјских прилика – овде се потенцира употреба помоћних историјских дисциплина – осветли богословска утемељеност новина у догматима Цркве на западу у другом хиљадугодишњу) и систематски подељена на раздобља како би се једноставније анализирале личности из англосаксонског милеа, које су учествовале у догађајима, и њихов утицај на даља дешавања у западној Европи.

Кључна реч у оквиру англосаксонских студија која би се тичала односа истока и запада јесте сигурно *filioque*, а проучавање овог феномена условило би закључке о раним односима између германских и латинских хришћана. Када се ова истраживања ставе у контекст византологије дошло би се до исправних закључака, а то би требало да буде добар правац у корелацији мултидисциплинарности англосаксонских и византијских студија. Дакле, само из ових неколико неведених перспектива, са посебним акцентом на једну кључну реч, која је значајна једном истраживачу са истока, у оквиру будућих истраживања у домену англосаксонских студија, види се да комплексност тема, а могући закључци могу да помогну друштву на истоку, али и на западу, у 21. веку да своју историју сагледа из другачијег угла.

deacon Ivica Čairović

(Faculty of Orthodox Theology University of Belgrade)

ANGLO-SAXON STUDIES IN THE CONTEXT OF BYZANTINE STUDIES

The paper will present the main guidelines that should lead to a better understanding of the term Anglo-Saxon studies in the context of Byzantine studies. Anglo-Saxon studies are multidisciplinary and deal with research into archaeological, numismatic, narrative and diplomatic historical sources from the British Isles, along with research related to the continental part of Western Europe in the Middle Ages. The future researches made it possible to find a place within Byzantine studies for influences on the Anglo-Saxon state and the Church. Thus, from the very attempt to define the relationship between Anglo-Saxon studies and Byzantine studies, the multi-layered and complex nature of the research is immediately apparent, which leads to a multidisciplinary approach to the topic and the study of results and conclusions from several scientific fields (philology, archaeology, history, and finally, theology) that could contribute to the positioning of Anglo-Saxon studies in a broad context of Byzantine studies.